

Pasaian 20 urte zituenean. 1953-04-11.

Zu zarelako gara gu

MIREN AZKARATE BADIOLA¹

Tik-tak... segundoak eta orduak erlojuetan... Tik-tak, tik-tak... egunak eta hilabeteak badoaz egutegietako orrietan... Tik-tak, tik-tak, tik-tak... urteak geldiezin aurrera, ihesbiderik gabe. Ezin dugu ekidin, sortu ginen bezala desagertuko gara. Baina oinordekook dugu ardura gure nagusien ahotsak isil ez daitezen, haien memoriak kandela piztu bat izaten jarrai dezan. Asko dago kontatzeko, ezer ez ahazteko.

Oroitzapenak almazenatzen baina oroimena marra fin batean, azalpenik ez duen "hau gogoratzten dut eta hau ez". Berandu baino lehen, testigantza eman, errepika ez dadin historia.

94 urte betetzera doan emakume zoragarri bat elkarrizketatzeko plazera izan dut. Asko bizitako emakumea, begietara begiratuta hitzik gabe dena esaten dizuten horietakoa eta Guda Zibila bizitu zuen itzali ez den ahotsa.

Rita Azcarate Jimenez 1922an jaio zen Donostian. Datu hau orain gutxi jakin zuen, herentzia kontuak direla eta erregistroan bataiatutako papera soilik aurkitu zutelako. Berak, aldiz, lehen oroitzapenak Errenterian ditu. Bertara 3 urte zituela joan zen bere ama, Micaela Jimenez Urbieta errenteriarra, aita, Bonifacio Azcarate Orbaiz el-

¹ Mariasun Landa sarien 6. edizioaren "Emakumeen begirada" sariaren lan irabazlea. Epaimahaia: Garazi Lopez de Etxezarreta, Leticia Bermejo, Aizpea Otaegi, Iñigo Imaz eta Eva Domingo.

Niessengo lankideekin. Hirugarrena eskubitik .

goibartarra eta anaia, Estanislao Azcarate Jimenezekin batera. Inoiz denbora luzez banaturik egon ez zen sendia.

14 urte zituela Durangora joan ziren, aitaren lana zela eta batera eta bestera ibiltzen zirelako eta bai, $1922+14=1936$. Urte asko eta belaunaldi batzuk igaro diren arren, gazteongan oraindik zirrara hotz bat eragiten duen urte madarikatua. Guda Zibilaren hasiera. Orain arte Ritaren begiak poza adierazten zuten, sendiaz mintzo zen bitartean. Orain aldiz begirada gogortu eta momentu jakinetan tristatu zaio, malkorik isuri ez duen arren.

Durango bonbardatu zuten egunean, Rita eta Micaelari denbora eman zien zeuden etxeko sotora jaisteko. Heriotza usaindu eta ia ukitu egin zuela dio hantxe, bere etxeko egongelako zoruan in situ ikusiko balitu bezala hilotzak. Nik ere farmaziako langilea ikusi dezaket, Ritak bere eraiketa nola izan zen kontatzen didan momentu berean...

Bere anaia maitea ere ia egun hartan nola erail zuten kontatzen hasten denean, bere ahots fin baina irmoarekin, oilo-ipurdia jarri zait. Testigantza bat izanik ere, zineman egongo banintz bezala da, hitzak dira, baina irudiak dirudite. Anaia lagun batzuekin frontoian jolasten ari omen zen taberna

bateko billarretara joan zirenean. Frontoian geratu zirenei bizia erauzi zieten.

Egun hartan bertan, Rita, herrira egunero jaisiten ziren baserritarretako batekin haren baserrira joan zen. Micaelak ere bide hori hartu zuen, nahiz eta bidea nekeza izan. Eta ez naiz distantziak ari, hegazkinez ari naiz. Goizeko sarraskiarekin nahikoa ez eta arratsaldean bizirik geratu zirenak eta ihesari eman ziotenak bidean tirokatzen baitzituzten. Micaelari gizon batek hegazkinak pasatzean lurrean gelditu geratzeko esaten zion, mugimenduan zegoen edozeinen aurka tirokatzen zutelako. Halaxe iritsi zen alaba zegoen baserrira.

Bertako jabeen alaba txikia hartzen zuen goizero Ritak, eta Anboto magalean zegoen baserritik goiko kobetara eraman. Bertan hegazkinak ez baitzituzten bonbak jaurtitzen. Leku seguru baten bila, gudan hori posible bada. Kobak ezkutaleku eta babesleku nahikoak ez iruditu eta barruan zegoen harkaitz baten atzean igarotzen zuten eguna, egunsentitik iluntzera arte. Beldurra hain zen muturrekoa, 16 urteko nerabeak ume txikiari behin eta berriz esaten ziola: "ez hitzik egin, entzun egingo gaituzte eta". Egunero egiten zuten ibilaldi hau, eurria egiten zuenean izan ezik; egun horiek zoriontsuak ziren, euriarekin kazak ez baitziren ateratzen.

Errenteriako lagunekin. 1958-10-29.

Egunak joan egunak etorri, Ritaren gurasoek Bilbora joatea erabaki zuten (aita orain arte beste etxe batean zegoen gordeta eta anaia boluntario gisa joan zen Durangoko bonbardaketa egunean bertan 17 urte zituela), alaba baserrian geratzen zen bitartean. Gutxira, ordea, baserriko jabeari alaba Bilbora laguntzeko eskatu zioten. Halaxe goiz batez, Rita eta baserriko jabea tren batera igo ziren, baina destinora iritsi aurretik, Lemoan jaitsi ziren. Faxisten hegazkin bat trenaren gainean zeramaten segundo oro eta gizona ez zen fio. Lagunak zituen bertan eta apopilo hartuak izan ziren, harik eta herri hau ere bonbek irentsi zuten arte.

Bilbora iritsitakoan La Merced izeneko aterpean babestu ziren hiru senideak. Baina Bilbora ere iritsi ziren faxistak eta handik Sopuertara mugitu zituzten. Hantxe izan zen amaiera, jada Euskal Herria faxisten esku zegoen, erresistentziak ez zuen gehiago jasan. Bertan, heriotzaz inguraturik, arrotzen menpe eta etsaien atzaparretan, jakin zuen anaia Santoñan zuela preso. Hango portuan hartu zuten atxilo euskal gudariz beteta alde egingo zuen barkuaren zain. Alabaina, erreketek bati bere garaian egindako mesede batengatik (esnea eman zioten berari eta bere sendiari), berak bueltan Estanislao kartzelatik atera zuen.

Rita eta Micaelak ez zuten amore eman eta helburu jakin bat zuten: Errenteriara itzultzea. Horretarako salbokondukto bat behar zuten, Bilbon bakarrik esleitzen zutena. Bi emakumeek egun bateko bidaia egin zuten Sopuertatik Bilbora oinez, deskantsurik gabe. Micaelak oinak zauriz beteta amaitu zuen bidaia, baina paperak eskuan.

Errenteriara bueltan, zortea izan zuten, etxe batean sartzeko aukera izan baitzuten, askok eta askok ez zutena izan. Dena konfiskatuta eta jabez aldatuta, itzuli ziren gehienak ez zuten ezer aurkitu.

1940. urteaz geroztik, Rita, gaur egun bizi den etxean bizi da, Galtzarabordako Villa Isabelen. Berehala jarri zen lanean jostun moduan amari laguntzen. Ondoren Niessenek zegoen orratzen fabrika aritu zen urte batzuetan, Pasai Antxoko Alaska izeneko puntu tailer batera joan zen arte. Hortik Donostiara beste puntu tailer batetara. Pasaian txapela fabrika batean jubilatuta zen 65 urterekin.

Rita ez da inoiz ezkondu, ez duelako nahi. Borrokalaria, langilea eta errebeldea. Miresmen hitzak besterik ezin ditut izan nire izeba-amonaz. Oreretako kandelak, gainontzekoen gisara, sekula itzali ez daitezten.